

Josip Šiklič (ur.), Dr. Juraj Dobrila (1812. – 1882.) i stoljeće Krasne zemlje (1912. – 2012.): Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Puli i Pazinu 25. i 26. listopada 2012. u povodu 200. obljetnice rođenja dr. Jurja Dobrile i 100. obljetnice Krasne zemlje, Pazin – Poreč: »Josip Turčinović« d. o. o. – Porečka i Pulska biskupija, 2015., 271 str.

Dvije vrlo značajne obljetnice u novijoj povijesti Istre – dvjestota obljetnica rođenja znamenite ličnosti narodnoga preporoda i promicatelja hrvatskoga identiteta među istarskim Hrvatima, biskupa Jurja Dobrile, kao i stoljeće od nastanka pjesme »Krasna zemljo«, koja svjedoči o njegovanju zavičajnoga glazbenog izraza – dobile su neupitnu potvrdu znanstvenoga i kulturnoga vrednovanja izdavanjem zbornika radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, održanoga 25. i 26. listopada 2012. u Puli i Pazinu. Uredništvo potpisuje Josip Šiklič, prof., dok su vrijednost publikacije, objavljene u sunakladništvu Porečke i Pulske biskupije te pazinske izdavačke kuće »Josip Turčinović«, prepoznali recenzenti – akademik Franjo Šanjek, akademkinja Koraljka Kos, prof. dr. sc. Slaven Bertoša i prof. dr. sc. Lina Pliško.

Zbornik otvara »Predgovor« (str. 5) porečkoga i pulskoga biskupa mons. Dražena Kuleše te »Riječ urednika« (7), u kojima su sažeto utkane odrednice Biskupova života te neumoran nacionalno-preporodni rad toga istarskog velikana, koji je ostavio neprocjenjiv pečat na daljnji povijesni razvoj, pridonijevši integraciji istarskih Hrvata u suvremenu hrvatsku naciju.

»Hrvatska u doba biskupa Jurja Dobrile s posebnim naglaskom na Istru« (11–20) naslov je članka akademika Petra Strčića, u kojemu iznosi pregled političko-teritorijalnih promjena na hrvatskome prostoru u XIX. stoljeću, koji se nalazio rascjepkan u okviru austrijskoga i mađarskoga dijela dvojne Habsburške Monarhije, a ujedno opisuje i ondašnje crkveno stanje u Istri i na Kvarneru. Osvrćući se na Dobrilino djelovanje u takvim dinamičnim okolnostima, kao i na njegovo prerastanje u istaknutoga duhovnog velikodostojnika, autor ukazuje na razloge Biskupova povezivanja s Josipom Jurjem Strossmayerom i prigrlljivanja ideje potonjega o političkome, nacionalnome i kulturnome jedinstvu južnoslavenskih naroda. Dobrila je vodio intenzivan crkveni, ali i politički život; postavši zastupnikom u Istarskome saboru sa sjedištem u Poreču te predstavnikom u bečkome parlamentu 1861., uvelike se zalažući za boljitak Pokrajine i istarskoga stanovništva. No, u demoralizirajućemu okruženju, u kojemu dolazi do jačanja snaga talijanskoga građanstva, čiji se utjecaj odražavao na parlamentarnu djelatnost, Biskup se ubrzo povlači iz Sabora, nastavljajući s razgranatom djelatnošću na duhovnome polju. Izdavanjem molitvenika i pučkih knjižica, a osobito glasila *Naša sloga*, nastojao je jačati svijest slavenskoga žiteljstva o očuvanju nacionalnoga identiteta, upozoravajući pritom na nužnost opismenjavanja i pridržavanja kršćanskih načela. Ukazujući na presudan utjecaj širenja Dobrilinih preporodnih ideja, autor s pravom zaključuje kako su plodni rezultati najznamenitijega istarskog biskupa doveli do pokretanja ključnih povijesnih procesa, zbog čega zauzima cijenjeno mjesto u hrvatskoj i slovenskoj historiografiji.

U članku Stipana Trogrlića (21–32) razmatraju se zbivanja u okviru rastućih prijedora između katoličkoga i liberalnoga svjetonazora, pri čemu se prvi oslanjao na Mahnićev borbenu katolicizam, dok je u drugome prevladavao naprednjački protukatolicizam. U to vrijeme oštih podjela i idejnih previranja u sredini se nalazila umjerena narodnjačka struja, okupljena oko lista *Naša sloga*, koja je, pak, zauzimala neutralan, pomirben stav. Uvidjevši opasnost od zamamnosti liberalizma i racionalizma, koji su potkopavali ulogu Katoličke Crkve, a u krajnjemu slučaju mogli su rezultirati napuštanjem vjere, Dobrila je obavljanjem kanonskih vizitacija i slanjem pastirskih pisama nastojao odvratiti žitelje od rastuće »more«, koja je pritiskala narode i pojedince. Svjetonazorska prelamanja u kontekstu proslave stote obljetnice Dobrilina rođenja 1912. bila su povodom novim »klerikalno-liberalnim« sučeljavanjima. Radikalna katolička struja kao ključnu je odrednicu Dobrilina djelovanja isticala njegovu biskupsku, odnosno crkvenu službu, smatrajući da bi se proslava njegova rođenja trebala obilježiti promicanjem Hrvatskoga katoličkog pokreta u Istri. Pristaše liberalnoga shvaćanja stavljali su iznad svega Dobrilin nacionalno-politički rad, koji nije bio povezan s njegovom ulogom u Crkvi, ali je mogao pridonijeti povezivanju različito orijentiranih istarskih Hrvata, dok je katoličko-liberalna struja nastupala s »posredničkim«, pomirljivim tonom, nastojeći ne suprotstavljati Dobrilinu biskupsku djelatnost onoj kulturno-prosvjetnoj. Zbog toga je nailazila na veću prepreku u očima sljedbenika radikalnoga katoličkog svjetonazora, a spomenuta sučeljavanja nedvojbeno svjedoče o burnim scenarijima u razdoblju u kojemu je bilo otežano ostvarivanje međusobnoga dijaloga.

Mladen Juvenal Milohanić u prilogu »Biskup Juraj Dobrila–istarski zastupnik u bečkom parlamentu« (33–36) u sažetom je crtama predstavio raznovrstan zastupnički rad istaknutoga istarskog dobročinitelja, vrednujući njegovo aktivno zalaganje za boljitak siromašnoga seljačkog sloja, podizanje narodne inteligencije i gospodarsku prosvjećenost, kao i za obranu Crkve i vjerskih načela. Naglašavajući s jedne strane Dobrilinu gorljivost u parlamentarnim raspravama, a s druge iznimnu tolerantnost i humanitaran pristup potrebitima, autor je omogućio stvaranje jasnije predodžbe o njegovoj savjesnosti, požrtvornosti i spremnosti za ostvarenje općega dobra zajednice.

Mihovil Dabo (37–50) ocrtao je ključan problem s kojim su se tijekom XIX. stoljeća suočavale Porečka i Pulska te Tršćanska i Koparska biskupija, ali i brojne dijeceze na teritoriju Habsburške Monarhije, a riječ je o izrazitome manjku svećenika, pri čemu su zamjetan dio postojećih činili Talijani, iz čega su proizlazili vjerska zapuštenost i moralno propadanje. S ciljem obrazovanja potrebnoga svećeničkog pomladka, Dobrila je predlagao sjedinjenje dviju istarskih biskupija, privremeno prepuštanje njihova upravljanja tršćanskomu biskupu, kako bi se uštedeni prihodi namijenili obrazovnoj svrsi, ili, naposljetku, proširenje Porečke i Pulske biskupije Pazinskim, Pićanskim, Kršanskim i Buzetskim dekanatom, koji su se nalazili pod jurisdikcijom Tršćanske i Koparske biskupije, čime bi se omogućilo lakše pronalaženje kandidata za svećenički poziv. Pored spomenutih zamisli, kojima je pokušavao pridobiti crkvene i svjetovne vlasti, Dobrila je svoju djelatnost oslanjao i na kanonske vizitacije, tijekom kojih je stjecao uvid u cjelokupno stanje lokalnih zajednica. Pritom je veliku važnost pridavao širenju pismenosti na materinskome jeziku, kao i izdavanju knjižica među slabije obrazovanim slavenskim seoskim pučanstvom. Po-

dupirujući širenje obrazovanja, potaknuo je osnivanje stipendijskih zaklada, ali i dječakoga sjemeništa u Pazinu, u čiju je korist oporučno ostavio višegodišnja prikupljena sredstva, što je pridonijelo jačanju redova istarskoga duhovništva.

Na sadržaj pastoralnih poslanica, koje su sastavnim dijelom teološke ostavštine biskupa Jurja Dobrile, osvrnuo se Ilija Jakovljević (51–72). Pisane su na hrvatskome i talijanskom jeziku, kako bi njihova duboka poruka bila razumljiva svim vjernicima na području Biskupije, a iz njih izviruju vjerske istine i kršćanska pokora, čiji je osnovni smisao duhovni rast vjernikâ. Progovarajući o tadašnjemu duhu vremena, koji je nagrizaio vjerski i moralni život, Dobrila je u korizmenim porukama pozivao na nužnost očuvanja obiteljskoga sklada i kršćanskoga odgoja djece u okviru zajedničke molitve, kao i na slavljenje dana Gospodnjeg i slušanja Riječi Božje, istodobno upozoravajući na opasnost potiskivanja vjere iz javnoga života. Osim o već spomenutom problemu pomanjkanja klera, poslanice nam pružaju bogat izvor podataka i o Dobrilinu poimanju važnosti Koncila u životu Crkve te o njegovu odnosu prema papinskoj službi, zbog čega je neosporno njihovo značenje u otkrivanju odgovora na vjerska, ali i društvena pitanja.

Podatke iz prepiske dvojice istaknutih crkvenih dostojanstvenika – Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera – iz koje izvire potankosti o političkim događanjima u drugoj polovici XIX. stoljeća, ali i o bitnim odrednicama djelovanja biskupa Dobrile, obradila je Maja Polić (73–82). Vrlo obimnu korespondenciju u četirima svescima između 1928. i 1934. objavio je uvaženi povjesničar Ferdo Šišić, a dopisivanja dvojice uglednika osvjetljuju razvoj ondašnjih prilika i u Zapadnoj Hrvatskoj, a samim time i u istarskome podneblju. Iz pisama je razvidno kako je Strossmayer posjetio svojega istomišljenika Dobrilu tijekom putovanja prema talijanskim odredištima, a zabilježeni su i opetovani Dobrilini posjeti navedenoj dvojici njegovih suvremenika, koji svjedoče o međusobnoj povezanosti i prožetosti njihova rada idejom južnoslavenske sloge.

Slijedi rad Alide Perkov (83–106) u kojemu se usmjerila na Dobriline pokušaje uzdizanja istarskoga gospodarstva na temelju njegovih aktivnih istupa u Pokrajinskome saboru te u bečkome parlamentu. Ističe se problematika istarskih luka u okviru njihova neravnopravnog razvoja u usporedbi s vidnim prednjačenjem Pule kao glavne austrougarske ratne luke. Svojim zastupničkim djelovanjem Dobrila se zalagao za napredak u ribarstvu, unaprjeđenje cestovne mreže u Istri, jačanje gospodarskih sastavnica bratovština i poboljšanje neodrživoga stanja u poljoprivredi jer su gorući problem seoskih žitelja predstavljali hipotekarni dugovi, ali i propadanje vinograda zbog pojave filoksere sredinom XIX. stoljeća. S obzirom na terećenje siromašnoga sloja raznim porezima, istarski su se saborski zastupnici uključili u rješavanje toga osjetljivog pitanja, zauzimajući se za njihovo smanjenje. U tome su smislu od osobitoga značenja Dobriline inicijative o uvođenju pravedne raspodjele poreza i uređenju zemljišnih knjiga u Istri, stoga je nedvojben njegov doprinos ublažavanju siromaštva Pokrajine.

»Značaj Jurja Dobrile danas« (107–128) tema je članka Nevija Šetića, koji donosi cjelovit pristup u iznošenju na vidjelo tijekom dvaju temeljnih procesa – nacionalno-integracijskoga i modernizacijskoga – čijemu je učvršćivanju i širenju među istarskim Hrvatima

višestruko pridonio glasnik narodne misli, biskup Dobrila. Poseban naglasak autor stavlja na njegove nemjerljive zasluge u jačanju demokršćanske, državotvorne i socijalne svijesti te buđenju hrvatske misli u Istri i na Kvarnerskim otocima, čime je omogućio prerastanje tradicionalnoga hrvatskog naroda u modernu naciju. Ističe se poveznica s drugom generacijom istarskih preporoditelja, koja je nastavila s promicanjem nacionalnoga osjećaja i oblikovanjem jedinstvene političke misli u Istri. Na Dobrilinim su se temeljima razvijala čvrsta načela narodne borbe, koja su dolazila do izražaja u okviru antifašističkoga, narodnooslobodilačkoga pokreta, a osobito u završnome razdoblju integracije ostvarenjem samostalne, suverene i demokratske hrvatske države.

Giuseppe Cuscito izložio je (129–136) odrednice plodnoga polja djelovanja Jurja Dobrile tijekom njegova obavljanja biskupske službe u Trstu i Kopru (1875. – 1882.). Na teritoriju spomenute biskupije rastući su broj svjetovnih i redovničkih zvanja zauzimali Hrvati i Slovenci, a zbog njihove brojnosti nakon smrti Bartolomea Legata na biskupsku stolicu nije doveden pripadnik talijanske nacionalnosti, već je izbor pao na Dobrilu, kao pobornika narodnjačkoga djelovanja, čiji su premještaj iz Porečke i Pulske biskupije posebice zagovarali austrijski poručnik Pino von Friedenthal i ministar bogoštovlja Karl von Stremayr. U prilogu se ogleda nastavak Biskupova agilnoga rada na poticanju naobrazbe potrebnoga svećenstva te stremljenja za osnivanjem dječaćkoga sjemeništa, a pritom se razmatraju i određene aktivnosti unutar građanskoga katoličkog sloja, čija se suprotstavljanja vladajućim društvenim i političkim snagama očituju u napisima polumjesečnika *La Vigilanza*.

Akademik Josip Bratulić (137–142) razmotrio je povezanost Jurja Dobrile sa značajnim zagrebačkim intelektualcima XIX. stoljeća. Navodi da je u vrijeme Dobrilina školovanja Zagreb bio grad skromnijih mogućnosti od Karlovca, a njegova je uloga ojačala počevši od preporodnih zbivanja 1835. godine. U karlovačkoj je gimnaziji Dobrila sklopio korisna poznanstva sa znamenitim misliocima, poput Ljudevita Gaja, Frana Kurelca, Ivana Derkosa, Mije Krešića, Josipa Torbara i Ivana Trnskog, među kojima su se nalazili velikani hrvatskoga narodnog preporoda. Osobito je dobre veze održavao s biskupima Ivanom Vitezićem i Strossmayerom, a ujedno je prijateljevao i s Franjom Račkim i kasnijim »banom pučaninom« Ivanom Mažuranićem. Uspostavivši plodnu suradnju s važnim kulturnim ustanovama – Maticom hrvatskom, Društvom sv. Jeronima i Hrvatskim gospodarskim društvom – Dobrila je širio pisanu riječ na materinskome jeziku, a iako je u Zagreb prvi put stigao tek potkraj svojega života, od navedenoga je središta očekivao pomoć u borbi za afirmaciju hrvatskoga jezika i očuvanje nacionalne samobitnosti.

Slijedi članak Slavena Bertoše (143–154) koji donosi sustavan kronološki pregled dostignuća suvremene istarske historiografije, čijim su predmetom istraživanja život i djelo Jurja Dobrile. O njegovu je raznorodnome djelovanju objavljen pozamašan broj studija, no od početka XX. stoljeća do danas zanimanje za njegovu ličnost i dalje intenzivno raste. Prije svega valja spomenuti zbornik radova iz 1985., u kojemu su uobličena izlaganja održana na znanstvenome skupu povodom obilježavanja 100. obljetnice Biskupove smrti. Uvid u političko-društvenu događajnicu u kontekstu preporodnih gibanja, kao i u nezaobilaznu Dobrilinu ulogu u prosvjećivanju istarskih Hrvata, pružaju radovi uglednih

znanstvenika i stručnjaka, među kojima autor izdvaja akademike Petra Strčića i Josipa Bratulića, dr. sc. Miroslava Bertošu, *professora emeritusa*, vlč. mr. sc. Mladena Juvenala Milohanića i dr. sc. Stipana Trogrlića. Vrijedan prilog o Biskupovu prosvjetiteljskome i dobrotvornome djelovanju u tršćanskome razdoblju predstavlja monografija dr. sc. Elvise Orbanića iz 2007., a niz je dragocjenih izdanja objavljeno 2012., prigodom obilježavanja 200. obljetnice Dobrilina rođenja i 130. obljetnice smrti. Zaslužno mjesto pritom svakako pripada Milohanićevoj studiji o Dobrili kao »glasniku istine i branitelju naroda i Crkve«, ali i podebljemu katalogu izložbe Državnoga arhiva u Pazinu, koji je pripremio autor postava Markus Leideck. U istoj je godini rezultate svojih spoznaja o Dobrilinu stvaralaštvu predstavilo dvadesetero istraživača na dvodnevnome znanstvenom skupu, čiji su tekstovi sabrani u ovome opsežnom prikazanom zborniku. Naposljetku, svakako valja naglasiti i zapažen doprinos dr. sc. Mihovila Dabe, koji je 2015. objavio monografiju utemeljenu na višegodišnjim arhivskim istraživanjima, naslovljenu *Sve za Boga, vjeru i puk: biskup Juraj Dobrila u svom vremenu*, čime je javnosti pokazao mnoštvo novih zanimljivosti o zaslugama istarskoga mecene.

Podrobnu analizu i crkveno-teološko značenje Dobriline doktorske disertacije pod naslovom *De Confessione sacramentali* iznio je Marko Medved (155–166). Opisujući kontekst vremena u kojemu je nastala, smjestivši je u razdoblje posljednjih godina jozefinizma, autor razlaže gledišta potonjega – kao osobitoga oblika prosvjetiteljstva u habsburškim zemljama – prema teologiji, kojoj se nalagalo oslanjanje na *Sveto pismo* i crkvene oce. Donoseći pregled povijesti sakramenta pokore i njezina razvoja od početaka kršćanstva do Tridentskoga sabora, naglašava razlike u shvaćanjima toga sakramenta između potonjega i protestanata, koji su nijekali postojanje pokore. Pišući o patrologiji u Dobrilino doba, autor napominje nužnost razlikovanja grčke i latinske starokršćanske književnosti, a u tome su smislu važna Biskupova tumačenja tekstova crkvenih otaca u pogledu nauka o ispovijedi. Izvodi se zaključak kako je Dobrilina namjera bila razgraničavanje suštine sakramenta ispovijedi i načina njegova obavljanja s ciljem ukazivanja na neutemeljenost protestantskoga stajališta, stoga je disertacija biskupa Dobrile neophodna za dublje poznavanje patrologije.

Jasna Ćurković Nimac svoj je prilog (167–178) posvetila obradi sadržajnih i stilskih aspekata Dobrilinih poslanica, koje su nastale u razdoblju od 1852. do 1882. Na osnovi njegova načina pisanja te pomnoga odabira tema mogu se iščitati četiri značajne poruke, čija je nakana bila što učinkovitije dopiranje do naroda. U njihovoj je biti naglašena međuovisnost morala i religije, vjere i znanja, odgoja i obrazovanja, koji predstavljaju najbolji put do kvalitetnoga kršćanskog života. Njegujući odgojno-obrazovnu zadaću, Dobrila je isticao važnost povezanosti puka s klerom kako bi se vjernici zaštitili od nadirućih opasnih idejno-filozofskih orijentacija, čije su se posljedice negativno odražavale na Crkvu. Na temelju određenih karakteristika Dobriline pisane riječi autorica je u poslanicama pokušala pronaći i nekoliko neizravnih preporuka i naputaka, u kojima Biskup poziva na skromnost, neprestano preispitivanje i samokritičnost, a najdjelotvornije se misli pronalaze upravo u djelima koja su činila sastavni dio njegove svakidašnjice.

Jezične osobitosti Dobriline korizmene poslanice iz 1867. razmotrila je Teodora Fonović Cvijanović (179–200). Nakon uvodnoga opisa ondašnje jezične situacije u Istri, pravopisne i slovopisne posebnosti usporedila je s jezičnim izričajem ilirske koncepcije, koju su nastavili razvijati predstavnici zagrebačke filološke škole, poput Vjekoslava Babukića, Antuna Mažuranića, Adolfa Vebera Tkalčevića i Josipa Partaša. Na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini utvrđeni su elementi koji povezuju Dobrilu s jezičnim rješenjima koja je zagovarala spomenuta filološka škola. Autorica je istaknula obilježja po kojima Dobriline poslanice pokazuju pripadnost biblijskomu stilu, a ujedno je ukazala i na zastupljenost čakavskih karakteristika, kojima se Biskup koristio kako bi simbolika njegovih poslanica bila jasna, razumljiva i primjerena istarskoj publici kojoj je i namijenjena.

Markus Leideck izložio je pregled prikupljanja arhivskoga gradiva (201–212) o Jurju Dobrili od trenutka njegove smrti do 2012. na osnovi Biskupova osobnoga fonda, ali i pomoćnih izvornih dokumenata objavljenih u relevantnim publikacijama, koji imaju iznimnu vrijednost pri proučavanju pisanih tragova o Dobrilinu životu. Fond potonjega sačuvan je samo u fragmentima, koji su pohranjeni u raznim zbirka svjetovnih i crkvenih arhiva, dok su rijetki primjeri sačuvane korespondencije, mahom sa župnicima i dekanima njegovih biskupija. Kolekcioniranje Dobrilinih rukopisa započinje 1882., kada je Biskupovo pastoralno i preporodno djelovanje opisao Cvjetko Rubetić u djelu *Vjekopis dr. Jurja Dobrile*. O velikome zanimanju za Dobrilinu ličnost svjedoče i današnji naponi za prikupljanje njegovih zapisa. Pritom se ističu rezultati projekta Državnog arhiva u Pazinu, u sklopu kojega je identificirano bogato arhivsko gradivo koje se, između ostaloga, čuva u Središnjemu nadbiskupijskom arhivu u Đakovu, Biskupijskom arhivu u Trstu te Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Ljubljani, stoga predstavlja vrlo vrijedan korpus za buduća istraživanja.

Pitanja kršćanskoga morala, koja se protežu Dobrilinim poslanicama, kao i njihova usporedba s današnjim pristupom moralnomu vrednovanju, okosnicom su rada Josipa Grpca (213–222). Biskupovo se viđenje svijeta odražava u riječima o čvrstoj vezi između morala i religije, koje potkrepljuje biblijskom argumentacijom. Naglašava međusobnu povezanost krize morala i krize autoriteta, a svjestan umanjivanja moralne odgovornosti pojedinca, koji podliježe društvenim pritiscima, čitavu odgovornost za odbacivanje tradicionalnih vrijednosti svaljuje na »duh modernoga vremena«. Dobrilina se razmišljanja više oslanjaju na moral zapovijedi nego kreposti, a u njegovim se poslanicama nailazi i na određene dualizme, koji više nisu u suštini moderne teologije, iako su određeni elementi Biskupova moralnoga nauka upotrebljivi i danas.

Posljednja su tri rada posvećena obljetnici skladanja istarske svečane pjesme *Krasna zemljo, Istro mila*, čiji je stihotvorac Ivan Cukon. Životni, umjetnički i stvaralački put skladatelja pjesme Matka Brajše Rašana sažeo je Nikola Lovrinić (223–234) interpretirajući postojeću literaturu i novinske napise o ovome glazbeniku, naglašavajući njegovu kapitalnu ulogu u proučavanju, vrednovanju i promicanju istarsko-primorskoga folkloru. O dubokome korijenju koje je ostavio u glazbenome životu Poluotoka, svjedoči današnja recepcija Brajšine svečane pjesme, djelovanje kulturno-umjetničkoga društva koje nosi njegovo ime,

ali i održavanje susreta hrvatskih pjevačkih zborova, na kojima se izvode susreti Brajši u spomen.

Ivana Paula Gortan-Carlin istražila je (235–256) opseg glazbene ostavštine Matka Brajše Rašana, donoseći popis skladateljske građe – koju je zabilježio i 1935. objavio Ivan Matetić Ronjgov u časopisu *Sv. Cecilija* – uspoređujući ga s glazbenim zbirkama koje su pohranjene u Ustanovi »Ivan Matetić Ronjgov« (Ronjgi – Viškovo), Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, Državnom arhivu u Pazinu, Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, Hrvatskome glazbenom zavodu u Zagrebu, kao i u drugim značajnim ustanovama na tlu Hrvatske. S obzirom na sâm sadržaj, Rašanove skladbe moguće je podijeliti na crkvene, svjetovne i obrađene tradicijske, a prema izvođačkomu sastavu ponajviše su pisane za zbor, iako je sačuvano i nekoliko instrumentalnih kompozicija. Autorica je utvrdila skladateljski opus od ukupno 311 skladbi, pri čemu je sačuvana 191, dok se ostale nalaze na nepoznatome mjestu ili su izgubljene.

Posljednji je prilog pisan iz pera Lade Duraković (257–266), a posvećen je obradi prvih deset godina postojanja istaknutoga pjevačkog zbora »Matko Brajša Rašan«, jednoga od najznačajnijih kulturno-umjetničkih društava, osnovanoga 1951. u Puli. Nastupajući na svim važnim manifestacijama po Istri, sudjelujući u proslavama državnih blagdana te uveličavanju raznih svečanosti promicanjem društveno-političke i kulturološke svijesti i njegovanjem zavičajnoga glazbenog izraza, zbor je zaslužen dobio brojne nagrade i priznanja, postavši nezaobilaznim dijelom kulturnoga života Pule, ali i Istre u cjelini.

Širok krug autora s područja humanističkih i društvenih znanosti, raznolikost obrađenih aspekata i interdisciplinarni pristup potvrđuju da je u hrvatskoj historiografiji i dalje prisutan pojačan senzibilitet za lik i djelo čuvenoga istarskog dobrotvora, kao i za vrijedan stoljetni biser bogatoga zavičajnoga glazbenog nasljeđa. Svojim je snažnim i predanim radom na jačanju nacionalnoga osjećaja, razvijanju identiteta i svjetonazorskih demokršćanskih vrijednosti među istarskim Hrvatima postavio čvrste temelje, na kojima se odvijao dug i složen proces hrvatske nacionalne integracije. Brinući se o siromašnima i obespravljenima, naglašavajući viziju o jednakopravnosti naroda te posvećujući pozornost intelektualnomu uzdizanju seoskoga pučanstva, a osobito školovanju i stipendiranju nadarene mladeži, biskup Dobrila kontinuirano je i nepokolebljivo podupirao napredak svojega naroda i kraja, usadivši temeljne vrijednosti u mentalitet slavenskih žitelja. Zbog iznimne širokogrudnosti i prvorazredne uloge u modernizacijskim gibanjima, svjetlost njegova lika nije podložna blijeđenju, stoga ovaj zbornik predstavlja hvalevrijedan doprinos očuvanju spomena na svestranu osobnost, koja je oplemenila živote »malih ljudi« i ostavila neizbrisiv trag u »dugome« XIX. stoljeću.

Samanta Paronić